

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

SZEMLE

KIADJA

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

8. évf.

1962.

1. sz.

A PÁRIZSI NEMZETKÖZI KATALOGIZÁLÁSI KONFERENCIA (1961. október 9-18.)

A Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetsége 1961 októberére Párizsban konferenciát hívott össze, amelynek az volt a feladata, hogy megállapodjék a rendszóra ill. a címfejre vonatkozó cimleírási szabályoknak az egész világon egységesen alkalmazandó rendszerét illetően. Az 53 ország és 12 nemzetközi könyvtári szervezet delegátusainak részvételével megtartott konferencia a kitűzött feladatot meg is oldotta - megalkotott egy szabályzatot, amelynek magyar fordítását alább közöljük.

Most az egyes országokra vár a feladat, hogy eldöntsék, mit fogadnak el a párizsi konferencia szabályzat-tervezetéből, hogy melyek azok a pontok, ahol hajlandók csatlakozni a katalogizálás tervezett egységes nemzetközi módjához. Magyarországnak is meg kell hoznia erre vonatkozólag a maga döntését.

A csatlakozás nagy előnyökkel jár, nagymértékben megkönnyíti a csatlakozó ország részvételét a nemzetközi bibliográfiai és katalogizálási vállalkozásokban, de előmozdítja a vállalkozások eredményeinek kiaknózását, saját hasznára fordítását is. Ugyanakkor azonban a változtatás, az átállítás nem kis nehézségekkel is jár, éppen ezért a magyar álláspontot az egész magyar könyvtáros társadalom véleményének meghallgatása alapján szeretnők leszűrni. Felhívunk ezért minden magyar könyvtárat a Párizsi Tervezet kollektív megvitatására, és felkérjük őket, hogy a vita eredményét, s minden a Tervezetre vonatkozó megjegyzésüket juttassák el legkésőbb f.évi szeptember hó 30-ig a Könyvtártudományi és Módszertani Központba (Bp. VIII. Múzeum-u.3.). Kérjük a könyvtárakat, tegyék ezen az úton lehetővé, hogy könyvtári csucsszerveink a magyar könyvtárostársadalom egészének véleményére támaszkodva hozhassák meg majd döntésüket.

1. A szabályok tárgya és hatálya.

Az alábbi szabályok csak a címfej és a rendszó^o megválasztására és formájára vonatkoznak, azaz azokra a legfontosabb elemekre, amelyek a címleírások rendjét meghatározzák a nyomtatott könyvek (1) ama katalógusaiban, ahol a címleírások egyetlen betűrendben sorakoznak a szerzők neve, ill. ha ez nem megfelelő vagy nem kielégítő, a művek címe alatt. A szabályok elsősorban az általános gyűjtőkörű nagy könyvtárak állományát nyilvántartó katalógusok szempontjainak szemmel tartásával készültek, de ajánlatos őket más könyvtárak katalógusaiban és másfajta betűrendes könyvjegyzékekben is alkalmazni, olyan módosításokkal, amelyeneket e katalógusok és jegyzékek célja megkíván.

2. A katalógus funkciói.

A katalógus legyen hatékony eszköze a következők megállapításának:

2.1 megvan-e a könyvtárban egy bizonyos könyv, mely

- a) szerzője és címe alapján, vagy
- b) ha a szerzőt a könyv nem nevezi meg, csak címe alapján, vagy
- c) ha a szerző és a cím nem alkalmas vagy nem elegendő a könyv azonosításához, valamely más, a címet pótló adat alapján ismerhető fel;

2.2 a) egy bizonyos szerzőnek milyen művei és

- b) egy bizonyos műnek milyen kiadásai vannak meg a könyvtárban?

3. A katalógus szerkezete.

Ahhoz, hogy a katalógus e funkciókat elláthassa, tartalmaznia kell

3.1 legalább egy katalóguslapot minden katalogizált könyvről,

3.2 egynél több katalóguslapot^o azokról a könyvekről, amelyeknél a katalógus-használó érdeke vagy a könyv ismertetőjegyei ezt szükségessé teszik;

- * A jelen szabályok szigorúan megkülönböztetik az általában több szóból álló címfejet - amely lehet személynév, testületnév vagy könyv ill. mű címe - a rendszótól, vagyis a címleírás é-lén álló és annak besorolását elsődlegesen meghatározó egyetlen szótól, amely a címfejnek kiemelt része. A magyar terminológia eddig ezt a különbséget általában elhanyagolta és a címfej megjelölésére is a rendszó kifejezést használta. Mivel ez a szóhasználat kevésbé pontos és félreértésekre vezethet, a következőkben hiven adjuk vissza az eredeti szöveg szóhasználatát, s így gyakran használjuk a magyar szaknyelvben eddig még eléggé ismeretlen "címfej" szót. (Szerk.)

(1) E szabályokban a "könyv" szó a hasonló jellegű egyéb könyvtári anyagot is magában foglalja.

- ** A "katalóguslap" szó nem teljesen fedi az eredeti szöveg "entry"-jének jelentését - az utóbbi ugyanis magában foglalja a cédulakatalógusok lapján kívül a nyomtatott katalógusok és bibliográfiák és a könyvkatalógusok bejegyzéseinek, tételeinek különböző fajtáit is. Mivel a megfelelő magyar szakkifejezésünk nincsen, az alábbiakban az "entry" szót a katalóguslap kifejezéssel fordítjuk - azzal, hogy ez alatt mindenkor az előbbinek megfelelő szélesebb tartalmu fogalom értendő. Egyben felkérjük a magyar könyvtárosokat, hogy legyenek segítségünkre szaknyelvünk e hiányosságának kiküszöbölésénél és közöljék esetleges ötleteiket arra vonatkozólag, hogy az "entry" szó teljes jelentésének kifejezésére milyen új magyar szakkifejezést tartanának alkalmasnak. (Szerk.)

például

- 3.21 amikor a szerző több néven, vagy neve több alakban ismeretes, vagy
- 3.22 amikor a szerző nevét meg lehetett állapítani, de az a könyv címlapján nem szerepel, vagy
- 3.23 amikor a könyv megalkotásában több szerző vagy munkatárs vett részt, vagy
- 3.24 amikor a könyvet különböző szerzőknek tulajdonítják, vagy
- 3.25 amikor a könyv különböző címeken ismert művet tartalmaz.

3.26 *különféle alakjai besorolás*

4. A katalóguslapok fajtái.

A katalóguslapok vagy főlapok, vagy melléklapok, vagy utalók.

- 4.1 Minden könyvről készítendő egy olyan katalóguslap, amely a könyv azonosításához szükséges valamennyi adatot tartalmazza - ez a főlap. Emellett használunk melléklapokat (azaz a főlap alapján készült kiegészítő feljegyzéseket, amelyek más címfejek alatt megismételnék a főlapon közölt adatokat), és utalókat (amelyek az olvasót a katalógus egy másik pontjára irányítják).

5. Több katalóguslap egy könyvről.

A katalógus akkor láthatja el két funkcióját (L. 2.1 és 2.2) a leghatékonyabban, ha

- 5.1 minden egyes könyvről készül egy katalóguslap az alatt a címfej alatt, amely a szerző nevének, illetve a címnek magán a könyvön szereplő formájából vezethető le; továbbá, ha
- 5.2 olyankor, amikor a szerző nevének vagy a könyv címének több különböző formája fordul elő, minden egyes könyvről készül egy katalóguslap egységesített címfej (2) alatt is. Az egységesített címfej a szerző nevének egy bizonyos meghatározott formája, vagy egy bizonyos meghatározott cím, vagy - a szerző és cím alapján nem azonosítható könyv esetében - a cím helyettesítésére alkalmas adat; végül ha
- 5.3 megfelelő melléklapok és/vagy utalók is készülnek.

6. A katalóguslapok különböző fajtáinak funkciója.

- 6.1 A szerző neve alatt katalogizált művek főlapjának címfeje általában az egységesített címfej legyen. A címükön felvett művek főlapja állhat akár a könyvben feltüntetett cím alatt, melléklappal az egységesített cím-ről, akár az egységesített cím alatt, melléklapokkal vagy utalók-

- (2) Az "egységesített címfej" kifejezést annak az érvek engedve tettük a Konferencia elé terjesztett szövegben használt "standard címfej" helyére, hogy az utóbbi azt a benyomást keltetheti, hogy valamely szabványosító szervezet által elfogadott címfejet jelent.

kal a többi címről. Közismert művek esetében, különösen, ha közkeletű cím alatt ismertek (lásd 11.3), az utóbbi változat alkalmazása ajánlatos (3).

- 6.2 Ugyanannak a szerzőnek az egységesített címfejtől eltérő neveit vagy névváltozatait általában utalók formájában tartjuk nyilván, de bizonyos esetekben melléklapok is használhatók (4).
- 6.3 Ugyanazon mű címváltozatai rendszerint melléklapok formájában jelentkezzenek; de utalókat is lehet használni, amikor egyetlen utaló számos melléklapot helyettesíthet (5).
- 6.4 Melléklapokat (vagy megfelelő esetekben utalókat) kell készíteni a társszerzők, közreműködők stb. neve alatt és az olyan művek címe alatt is, amelyeknek főlapja a szerző neve alatt áll ugyan, de címe is nagymértékben alkalmas arra, hogy a mű azonosítását lehetővé tegye.

7. Az egységesített címfej megválasztása .

Az egységesített címfej általában az a név (vagy névforma), ill. cím legyen, amely a katalogizált művek kiadásaiiban vagy közismert forrásművek hivatkozásaiban a leggyakrabban előfordul.

- 7.1 Ha a műnek fordításai is jelentek meg, akkor általában előnyben kell részesíteni az eredeti nyelvű kiadásokon alapuló címfejet; de ha ez a nyelv nem használatos a katalógusban, akkor szabad a címfejet a katalógusban használatos nyelvű kiadásokból és irodalmi hivatkozásokból meríteni.

8. Egyetlen egyéni szerző.

- 8.1 Egy egyéni szerző művének minden kiadásáról a főlapot a szerző neve alá kell tenni. Melléklap vagy utaló készítendő minden olyan kiadás címről, amelynek címlapján a szerző neve nem szerepel.
- 8.2 Az egységesített címfej általában az a név legyen, amely a szerző műveinek címlapján a legtöbbször szerepel (6), mégpedig az ott általában előforduló legteljesebb alakjában. Kivételek:
 - 8.21 más nevet vagy más névformát kell egységesített címfejül választani, ha akár bibliográfiai, történeti, irodalmi műveknek a szerzőre vonatkozó hivatkozásai révén, akár a szerzőnek nem szerzői, hanem közéleti tevékenységével kapcsolatban ez vált általánosan használttá;

(3) A cím alatt felvett művekre vonatkozó szabályokat az egy-egy szerzől címfej alatti címleírások rendezésénél is alkalmazhatjuk.

(4) Pl. ha a műveknek egy különleges csoportja kapcsolódik egy bizonyos névhez.

(5) Pl. amikor több kiadás fordul elő a címnek ugyanaz a változata.

(6) A 7.1 szakasz rendelkezéseinek figyelembevételével.

- 8.22 a névhez még valamilyen további megkülönböztető megjelölést is kell függeszteni, ha ez szükséges ahhoz, hogy a szerzőt azonos nevű más szerzőktől megkülönböztethessük.

9. Cimleírás a testületi szerző alatt.

9.1 Testületi szerző (azaz bármely intézmény, szervezet vagy személyeknek testületi vagy kollektív néven ismert gyűlekezete) neve alatt kell megírni a főlapot,

9.11 ha a mű természeténél fogva szükségképpen a testület kollektív szellemi tevékenységének vagy működésének kifejezője (7), még abban az esetben is, ha az illető testület tisztségviselőjének vagy alkalmazottjának a neve szerepel rajta, továbbá

9.12 ha a cím vagy címlap szövegezéséből - tekintetbe véve a mű jellegét is - nyilvánvalóan kitűnik, hogy a testület kollektíve felelős a mű tartalmáért (8).

9.2 Azokban az esetekben, amikor a testület a szerzői funkcióhoz viszonyítva másodlagos szerepet játszik csak (amilyen pl. a közreadó), melléklapot kell készíteni a testület nevére.

9.3 Kétséges esetekben a főlap címfeje lehet akár a testület neve, akár a cím, illetve az egyéni szerző neve. Mindegyik esetben melléklap irandó a kettő közül arról, amelyiket nem választottuk a főlap címfejéül.

9.4 A testület neve alatt felvett mű egységesített címfeje a testületnek az a neve, amelyet kiadványaiban a leggyakrabban használ. Kivételek:

9.41 ha gyakran találunk névváltozatokat a testület kiadványaiban, akkor az egységesített címfej a testület nevének hivatalos alakja;

9.42 ha a testületnek több nyelven van hivatalos neve, a különböző nyelvű nevek közül azt választjuk egységesített címfejül, amely a katalógus-használók igényeinek legjobban megfelel;

9.43 ha a testületnek van közkeletű (konvencionális) neve, akkor egységesített címfejül ez a név választandó (a katalógusban általában használt nyelvek egyikén);

9.44 államok és egyéb területi hatóságok esetében az egységesített címfej a terület általában használt neve, a katalógus használóinak legjobban megfelelő nyelven;

9.45 ha a testület egymást követő időszakokban több olyan nevet használt, amelyeket nem lehet ugyanazon név apróbb változatainak tekinteni, minden egyes kiadványának egységesített rendszavául a kiadás időpontjára

(7) Pl. hivatalos jelentések, szabályok és szabályzatok, kiáltványok, programok és a kollektív munka eredményeiről szóló beszámolók.

(8) Pl. időszaki és sorozatos kiadványok, amelyek címe egy generikus fogalomból (jelentés, bulletin stb.) és egy testületnek e fogalmat megelőző vagy követő nevéből tevődik össze, s amelyek valamilyen az illető testület tevékenységéről szóló beszámólót tartalmaznak.

ban használt név választandó; e különböző neveket utalókkal kapcsoljuk össze (9);

9.46 a testület nevéhez további ismertetőjeleket függesztünk, ha a testületnek más azonos nevű testületektől való megkülönböztetéséhez erre szükség van.

9.5 Alkotmányokat, törvényeket és egyezményeket (szerződéseket), valamint egyes más hasonló jellegű műveket a megfelelő állam vagy területi hatóság neve alatt kell felvenni, formai vagy megállapodásos fiktív címmel, amely jelzi az illető anyag jellegét. A szükséghez képest melléklap készülhet a kiadványon ténylegesen szereplő címről.

9.6 Felsőbb testület alá rendelt testület művét az alárendelt testület neve alatt kell felvenni. Kivételek:

9.61 ha maga a név kifejezi az alárendeltséget, ill. az alárendelt funkciót, vagy ha elégtelen az alárendelt testület azonosítására, akkor a felsőbb testület neve a címfej, amelyet alcímfejként az alárendelt testület neve követ;

9.62 ha az alárendelt testület valamely kormányzat igazgatási, bírósági vagy törvényhozási szerve, a címfej a megfelelő állam vagy területi hatóság neve, amelyet alcímfejként az illető szerv neve követ.

10. Több egyéni szerző.

Ha két vagy több szerző (10) működött közre a mű megalkotásában, a következőképpen kell eljárni:

10.1 ha a szerzők egyikét a könyv főszerzőként tünteti fel, a többieket pedig alárendelt munkatársként vagy segéderőként, akkor a mű főlapja a főszerző neve alá kerül;

10.2 ha egyik szerző sem tekinthető főszerzőnek, akkor a főlap címfeje

10.21 a címlapon elsőnek feltüntetett szerző neve,

ha a szerzők száma kettő vagy három. A második és harmadik szerzőről melléklap irandó;

10.22 a mű címe, ha a szerzők száma több háromnál; a könyvben elsőnek szereplő szerző nevééről és szükség esetén a többiekről is melléklap készül.

10.3 Gyűjtemények (11) .

Különböző szerzők önálló műveit vagy műveik részeit tartalmazó gyűj-

(9) Amikor az egymást követő nevek bizonyosan ugyanazt a testületet jelölik, megengedhető az is, hogy valamenyi címlírást a legutolsó név alatt gyűjtsük össze, s a többi név alatt csak utalókat helyezzünk el.

(10) Ebben a szakaszban a "szerző" kifejezés azokra a testületekre is vonatkozik, amelyek neve alatt címlírás készül. (L. a 9. szakaszt).

(11) A konferencia jelentős kisebbsége nem fogadta el a 10.3 szövegét, s az alábbi alternatív szöveget javasolja:

10.3 Az olyan gyűjtemény főlapjának címfeje, amely különböző szerzők önálló művel-

temények esetében a főlap cimfeje

- 10.31 a gyűjtemény címe, ha a gyűjteménynek van saját összefoglaló címe;
 - 10.32 a gyűjteményben első helyen álló mű szerzőjének neve, ill. e mű címe, ha a gyűjteménynek nincs saját összefoglaló címe.
 - 10.33 Mindkét esetben melléklap készül az összeállító nevééről (azaz arról a személyről, aki a gyűjtemény anyagának különböző forrásokból való összegyűjtéséért felelős), ha ez ismert.
 - 10.34 Kivétel : A gyűjtemény összeállítójának nevét is szabad a a főlap cimfejéül választani olyankor, amikor azt a címlap szembe-
szökően feltünteti;
ilyenkor a gyűjtemény címe kap melléklapot.
- 10.4 Ha a mű folytatólagos részei különböző szerzők alkotásai, akkor a főlap az első rész szerzőjének neve alatt készül.

11. A cím alatt katalogizált művek.

11.1 A főlap a cím alatt készül

- 11.11 azokról a művekről, amelyeknek szerzőjét nem lehetett meg-
állapítani,
- 11.12 azokról, amelyeknek több mint három szerzője van és ezek
közül egyik sem főszerző (l. a 10.22 szakaszt),
- 11.13 a különböző szerzők önálló műveiből vagy műveinek részei-
ből álló gyűjteményekről, ha van saját címük,
- 11.14 azokról a művekről (ideértve az időszaki kiadványokat és a
sorozatokat is), amelyek elsősorban és szokásszerűen inkább
címiükön, mint szerzőjük nevén ismeretesek.

11.2 Melléklap vagy utaló készül a címről

- 11.21 olyan művek anonim kiadásai esetében, amelyek szerzőjét
meg lehetett állapítani,
- 11.22 olyan művek esetében, amelyeknek főlapja a szerző neve alatt
áll, de címe is nagymértékben alkalmas arra, hogy a mű azo-
nosítását lehetővé tegye,
- 11.23 olyan művek esetében, amelyeknek főlapja a testületi szerző
neve alá került, viszont van olyan megkülönböztető címük,

ből vagy műveinek részeiből áll,

10.31 ha a gyűjteménynek van saját összefoglaló címe,

10.311 az összeállító (vagyis ama személy, aki a gyűjtemény anyagá-
nak különböző forrásokból való összegyűjtéséért felelős) neve, ha
ez a címlapon szerepel.

10.312 a gyűjtemény címe, ha az összeállítót a címlap nem nevezi meg;

10.32 ha a gyűjteménynek saját összefoglaló címe nincs, akkor a gyűjtemény-
ben lévő első mű szerzőjének neve ill. e mű címe.

10.33 Melléklapot mindig kell készíteni az összeállító nevééről (ha ismeretes),
amennyiben nem választottuk a főlap cimfejéül, ill. a címről, ha a főlap
cimfeje az összeállító neve.

amely a testületi szerző nevét nem foglalja magában,

- 11.24 olyan gyűjtemények esetében, amelyeknek főlapja kivételesen az összeállító neve alatt készült.
- 11.3 A cím alatt felvett mű egységesített címfeje (a fő és melléklapok kérdését l. a 6.1 alatt) vagy a mű eredeti címe, vagy a kiadásában leggyakrabban használt cím (12). Kivétel:
- 11.31 ha a mű általában valamely közkeletű címen ismert, az egységesített címfej ez a közkeletű cím.
- 11.4 Annak a műnek, amelynek folytatólagos részei vagy kötetei különböző címet viselnek, az egységesített címfeje az első rész címe, kivéve ha a részek vagy kötetek nagyobbik része más cím alatt jelent meg.
- 11.5 Ha időszaki kiadvány vagy sorozat megváltoztatja a címét, akkor minden egyes cím alatt külön főlap készül az e címet viselő szakasról, legalább az e címet közvetlenül megelőző és követő címek feltüntetésével. Az időszaki kiadvány ill. sorozat minden ilyen cím alatt felvett szakaszáról melléklapot lehet írni valamelyik kiválasztott cím alatt (13). Ha azonban a címek eltérései csak csekélyek, akkor szabad az egész kiadvány egységesített címfejéül a leggyakrabban használt névváltozatot választani.
- 11.6 Több fél által kötött nemzetközi szerződések és egyezmények s bizonyos másfajta kiadvány kategóriák, amelyeknek nincsen megkülönböztető címe, felvehetők olyan egységesített megállapodásos rendsző alatt (14), amely kifejezésre juttatja a kiadvány műfaját.

12. A rendsző megválasztása személyneveknél.

Ha az egyéni szerző neve több szóból áll, a rendszőt a lehetőséghez képest annak az országnak az elfogadott gyakorlata alapján kell megválasztani, amelynek a szerző polgára, illetve ha ez nem lehetséges, annak a nyelvnek elfogadott gyakorlata alapján, amelyet a szerző általában használ.

KATALOGIZÁLÁSI PROBLÉMÁK EGYES ORSZÁGOKBAN

SZOVJETUNIÓ

NOVIKOVA, E. A.: Les principaux problèmes du catalogue en URSS. = B. Bibl. Fr. 6. ann. 1961. 9/10. no. 441-450. p.
A katalógizálás főbb problémái a Szovjetunióban.

A Szovjetunióban 1926-1932 között kiadott katalógizálási szabályzatok elsősorban az általános tudományos könyvtárak

számára készültek, egyéb könyvtár típusokra, így a közművelődési könyvtárakra, alig volt

(12) A 7.1 szakasz rendelkezéseinek figyelembevételével.

(13) Olyankor, amikor azt kívánjuk, hogy a katalógus az időszaki ill. sorozatos kiadványról, mint egészről, egyetlen helyen összegyűjtve is adjon felvilágosítást.

(14) Olyankor, amikor ezeket a kiadványokat a katalógus egy pontján kívánjuk összegyűjteni.